

celkem 2897 osob a jejich těla spalena v předem vykopaných jamách nedaleko krematoria.

V cirkánském táboře Auschwitz II-Birkenau byli věznění Romové z Německé Říše, z Protektorátu Čechy a Morava i z dalších okupovaných evropských zemí. Nejmladší jejich věkovou skupinu představovaly děti, které se tam narodily uvězněným matkám. Pokud nezemřely následkem podvýživy v kojeneckém nebo dokonce novorozeneckém věku, čekala na ně smrt v plynových komorách. Jejich záhuba patří k nejvýznamnějším obžalobám rasově perzekuční politiky za druhé světové války.

Zigeunerlager Auschwitz II-Birkenau und seine jüngsten Häftlinge.

In dem Zigeunerlager Auschwitz II-Birkenau wurden die Roma aus dem Deutschen Reich, dem Protektorat Böhmen und Mähren sowie aus weiteren besetzten europäischen Ländern gefangengehalten. Unter ihnen stellten die Kinder, die von den dort festgehaltenen Frauen geboren wurden, die jüngste Altersgruppe dar. Sofern sie nicht infolge von Unterernährung bereits als Neugeborene oder im Baby-Alter starben, erwartete sie den Tod in den Gaskammern. Ihre Vernichtung ist wohl die beredteste Anklage der rassenverachtenden Politik der Nazis während des zweiten Weltkrieges.

ČMMA 113, 1994.

Obor historie na Masarykově univerzitě v letech 1945 – 1948

JAROSLAV MAREK

Příslušníci generace, kteří zažili první poválečná a předúnorová léta na nově otevřených československých školách, a ti, kdo dokonce ani nezažili reformované studium a pracovali na univerzitě, už z běžného fakulního provozu odešli nebo jsou před odchodem. S nimi odchází i živá paměť doby, která byla plná lidí – podobných nedávným – v níž se připravoval vývoj na celá desetiletí. Vyústil do dnešní situace, kdy ve struktuře, organizaci a rutinní práci vysoké školy přetrvávají tradiční normy a zvyky, prolínající se postupy, pro něž není v minulosti opory. Přitom nebyla Masarykova univerzita institucí sahající do minulých staletí a její řády nebyly upraveny pradávným návykem. Její existence byla od založení až po zavření českých vysokých škol spojena s osudy československého státu. Vyvíjela se organicky, třebaže i v krizích, necelých dvacet let. Proti tomu uplyne od konce druhé světové války zanedlouho let padesát. Je asi dáno našim biolo-gickým ustrojením a vnímáním času, že uplynulé půlstoletí, prožité souběžně s vysokou školou, vnímáme subjektivně jako úsek ne o mnoho delší než dvě meziválečné dekády. Mezi těmi, kdo byli svědky poválečných let, povede bezpochyby i malý věkový rozdíl tří let mezi jednotlivými individui k tomu, že účastníci vidí dodnes tytéž skutečnosti v odlišné perspektivě. Jejich profese historika je asi nutí k tomu, aby si svou subjektivitu uvědomovali a aby respektovali i jinou optiku, nemohou však změnit důsledky individuální determinace. Trvání a proměny takového tělesa, jakým je univerzita, v našem případě filozofická fakulta, a ještě přesněji historická pracoviště, historický seminář, mají zvláštní cyklus vývoje. Čtyři roky jsou sice krátká doba, avšak v poválečných letech, kdy studium na filozofii trvalo čtyři roky, znamenaly úplnou obměnu těch, kdo se jako posluchači v jejich zdech pohybovali. Nemusely to být ani roky počínaje datem 1948, aby situace vyhlížela jinak než roku 1945.

Studium v letech 1945–1948 mělo několik zvláštností, které dopro-vázely otevření všech našich vysokých škol po skončené válce. Z hle-diska studentů to byl především příchod těch, kteří zahájili studia ještě před rokem 1939, studia, jež byla válkou přerušena. Na univerzitu se nevrátili všichni, kdo byli postiženi. Hodně takových, kteří absolvovali před válkou jeden nebo dva semestry, našli si pevnější místa v jiných povoláních a do škol se už nevrátili. Přicházeli častěji ti, které zastiho-lo zavření vysokých škol nedlouho před absolutoriem; a i z nich jen

takový, které vedl dávny a pevný záměr věnovat se odborné práci. Čas prováděl selekci, při níž se ukázalo, kdo byl nejen povolán, ale i vytvořen. Nucená prodleva působila, že studenti, kteří se zapisovali ke studiu jen a jen kvůli zaměstnání – a povolání středoskošského profesora nebylo v předválečné společnosti něčím malým – se vysoké škole již odcizili. Nejen proto, že je rodinné poměry nutily zůstat v našem povolaní; hodně vzálo odvyknutí soustavnému studiu a disciplině, jakkoliv válkou oslabené. V prvních seriích promoci a státních zkoušek se objevili i lidé, kteří do života fakulty a v menší míře i do vědy zasáhli. Po našich nedávných zkoušenostech se nedá pochybovat, že na ně byly při zkouškových kladených nároky přece jen menší než v době předválečné. To, že řadový student neměl vědecké aspirace, nelze považovat jen za negativní jev. Pokud se z nich stali solidně vzdělaní a pedagogickým taktem nadaní středoskošští profesori, vykonali pro existenci svého oboru právě tolik, jako kdyby sice napsali dvě studii z lokálních dějin, ale svým učením historii studentům znechutili.

Soužití se staršími kolegy, třebaže trvalo nanajvýš dva tři semestry, bylo užitečné i nepřijemné tím, že jsme byli nuceni srovnávat vlastní vědomosti nabyté v protektorátních gymnáziích s úrovní těch, kdo procházeli předválečnými středními školami. Zvlášť deprimující byla konfrontace s kolegy, kteří přicházeli z klasických gymnázií. Protože studium historie spjávalo i v našich očích s dějinami středověku a protože starší dějiny měly v rozvrhu přednášek viditelnou převahu, měli studenti z klasických gymnázií zřetelnou výhodu před příchozími z reálných gymnázií. Všichni jsme však měli za sebou osmileté gymnázium, bez něhož bude i v budoucnosti úroveň vysoké školy, filozofické fakulty zejména, stále slačována na úroveň násavby nebo jazykové školy. Stejný význam má souvislé gymnaziální vzdělání i pro vytváření toho, co chtěl totalitní režim vytvořit a co dokonale znechutil: kolektivního ducha. Na gymnáziích se uzavírala přátelství na celý život. Protože v posledních úřadách už někteří středoskošští studenti myslili na vysokou školu, protože už věděli, co budou dělat, a měli zřetelné odborné zájmy, dostávali jsme se takto do styku s budoucími představiteli jiných oborů, učili se vidět dál než k hranicím své specializace.

Tohoto válečné – a patrně i předválečné gymnaziální však – s výjimkou těch, kdo měli cílevědomé rodiče a intelektuální klima v domově – nenaucilo dobře cizím jazykům. Možná ani nemohlo. Těžko tvrdit, že bylo mezi našimi vrstevníky mnoho těch, kdo jsou kromě němčiny schopní plynulejší odborné komunikace v jiném cizím jazyce. Na vysoké škole se na tom už změnilo a změnit málo. V prvních poválečných letech, o nichž je řeč, nebyly tyto mezery tak zřetelné, protože jsme všichni přežívali válku v téměř izolovaném prostředí. Zdá se nato, že naši učitelé zmírňovali tenkrát nároky na nás kladené. Vedla je

uvědomělá či pudová snaha nevystavovat nás při případném neúspěchu vyloučení ze studia. Jejich rigoroznost byla otupena ohledy. V posledních dvou válečných letech bylo naše studium nesusstavně a nejvyšší ročníky už prakticky do tříd nevstoupily. Do té doby však, a to je jev na pozadí zřítíků z padesátých i pozdějších let těžko pochopitelný, rozhodovalo se ve školství celkem objektivně. Okupační systém nijak soustavně neposiloval ty naše spolužáky, jejichž rodiče byli uvězněni nebo popraveni. Správný poukaz na to, že řešení české otázky by bylo po vítězství nacistu univerzální a opravdu konečné, jen zdůrazňuje racionalitu německého totalitarismu.

Zásahy do školství a zvláště léta totalitního nasazení, zařazení do oddílů Technische Nothilfe a Luftschutzu, zrušily vzájemnou izolovanost středních škol. Na vysokých školách jsme se setkávali s kolegy z válečných let. Pokud jsme nepišli v první vlně po zahájení přednášek, seznámili jsme se při promiskuitě seminářů s kolegy značně staršími. Brzy jsme zjišťovali, že asistentická místa, jichž proti dřívějším létům přibývalo, zaujali starší kolegové, jejichž odborná kvalifikace nebýla vždy zřejmá. V prvních dvou letech nebylo nápadné a ani to většinu nezajímalo, že mezi nižšími vědeckými silami byl mimořádný počet členů komunistické strany nebo jejich sympozitů. Do úředního provozu tato skutečnost nezasahovala, protože asistent ještě ani neučil, ani – s malými výjimkami – nezkoušel. Dodnes není zcela jasný mechanismus, podle něhož byli asistenti vybíráni, jakému působení byli vystaveni ti, kteří je na nové tořené místa přijímali. V historickém semináři nebyl mezi profesory nikdo, kdo by s komunistickou stranou sympatizoval. Působení stranických organizací většinou studentů unikalo a politické rozruznění se projevovalo nanajvýš při volbách do vedení Spolku posluchačů filozofie. Jeho působnost byla omezená, ale jasně se ukazovalo, že mezi studenty mají naprostou převahu stoupenci demokratických stran. Od fakulty k fakultě mohlo být rozložení sil různé, ale na filozofii byli nejsilnější skupinou katolické studenty spjatí s Lidovou stranou. Do studia samotného a do chování profesorů politická orientace a světový názor výrazně nepronikaly. Ani u profesorů, jejichž konverze bylo po únoru křiklavá, např. F. Trávníčka, necislovala v přednáškách indoktrinace; jeho nepřitelem nebyla buržoazie, ale V. Smilauer. Absolventi fakulty, kteří ještě nebyli posízeni reformami studia, si museli při nástupu do školské služby uvědomovat, že se jim sice dostává vzdělání od vynikajících odborníků, že však nejsou připraveni na realitu školského života, velmi často i na nižších školách, než pro které budou aprobováni. Na fakultě byli připravováni jako by k vědecké práci, pokud vůbec profesor pomýšlel na to, co se studentem po vysoké škole bude. Mezi historikovým studentem na univerzitě a mezi jeho budoucím povoláním bylo jediné spojení. Byly jim lektoráty, v nichž je během posledního ročníku zkoušení středoskošští

praktikové seznamovali s praxí střední školy. V té době ještě našších nemohlo dojít k tomu, aby metodiku odborných přednáštěl přednášeli lidé, kteří na střední škole nikdy neučili. Oddělení univerzitního vzdělávání od potřeb školské praxe bylo vyjádřeno i institucionálně. V souvislosti s fakultami, které vzdělávaly středníškolské profesory, fungovala v těsném kontaktu zkušební komise pro učitelství na školách středních. Jejím předsaveným byl člen profesorského sboru, ale její aparát byl s univerzitou ve volnějším svazku. Dohlížel, aby posluchovač, který se ucházel o zaměstnání, vykonal předběžné zkoušky, předložil vysvědčení o návštěvě seminářů a cvičení; komise vypisovala i data státních zkoušek a určovala zkoušející. Na výsledku státních zkoušek záleželo, zda kandidát byl uznán způsobilým k vyučování svým oborům. V těchto letech byl už výjimkou student, který studoval jen pro dosažení doktorátu a který spolčal, že se uplatní v zaměstnání, kde stačí jeho titul a není třeba státní zkoušky. Toto volné spojení školy s úřadem sice zbavovalo fakultu – ve srovnání s dnešní situací – velké části administrativy, ale zprošťovalo odpovědnosti za to, zda se přednášejí na fakultě věci potřebné. V těchto letech býval podobný ohled potřebnější než dříve. Vylučnost zaměření na vědeckou výchovu se dostávala do protikladu s velkým počtem studentů, jejichž středníškolské vzdělání bylo po šesti válečných letech, kdy se dějepisu vlastně neučilo, troskovité. Mezi členy profesorského sboru se objevily jen výjimečně osobnosti, které si byly vědomy pokleslosti našeho vzdělání a přizpůsobily jim svá univerzitní čtení. Byli to ti, kteří sami působili na středních školách. Patřil k nim na bohemistice profesor A. Kellner, na historii jeho protějšek neexistoval. Mimořádné a povinné přednášky z oborů, kterým se za okupace nevyučovalo, z historie, dějin české literatury, filozofie, nemohly situaci radikálně změnit. Chtě nechtě a přes dobrou vůli úroveň vzdělání devalvovala za bezmnožného přihlížení těch, jímž osud vysoké školy ležel na srdci. Až při čerbě starého předválečného ročníku Přítomnosti s článkem prof. Ludvíkovského, brojícího proti omezené výuce latiny na reformních reálných gymnáziích, bylo možno pochopit jeho pocity, když byl nucen zkoušet tehdejší historiky ze znalosti středověké latiny.

To, že ordinář klasické filologie zkoušel davy studentů z banašních latky, naznačuje, že v jistém ohledu byl profesor svým posluchačům bliž než později. Studující, kteří přicházeli na fakultu a s větší nebo menší bezradností se orientovali v seznamu přednášek, měli proti době reformní mnohem užší výběr. Fungovala v něm v naprosté většině jména profesorů, řídných i mimořádných, a jen malý počet sokrromých docentů, kteří ovšem nezkoušeli. Bylo nemyšlitelné, aby asistent přednášel nebo vedl cvičení. Na některých oborech, které byly obligátní v prvních ročnících a které přednášeli velcí profesori, jako prof. A. Bláha, mohl mimořádně zastoupit při kolokviu i asistent.

Jinak si student mohl být jist, že se při první státní zkoušce ze starověkých dějin setká nezbytně s prof. Stiebitzem a – podle své volby – prof. Macúrkem nebo Holinkou; a nemohl se vyhnout předcházející povinné zkoušce z pomocných věd historických. U druhé státní zkoušky, obsahující látku z československých dějin a dějin obecných, s examinaátorem R. Urbánkem a opět jedním ze dvojice J. Macúrek a R. Holinka. Zkušební komise nadto vyžadovala vysvědčení o absolvování menších předepsaných seminářů. Profesor byl tedy ústřední osobností oboru, a ačkoli mohl být zaměřením a náročností svých přednášek i zájmů daleko od úrovně svých posluchačů, musel s nimi komunikovat i na nižší úrovni. Byl také neodiskutovatelným posuzovatelem jejich vědomostí. Bylo tu riziko, že se ve svých požadavcích nebude ohlížet na to, co studující mohl umět, číst. Riziko bylo u zkoušených examinaátorů vyváženo tím, že ocenili samostatnost úsudku, intelektuální kapacitu a nelpěli na malichernostech jen proto, že je sami přednášeli. V jiných než poválečných letech s návalem studentů byl možná tento systém závěrečných zkoušek optimální; bezprostředně po válce a při studiu jako masovém fenoménu hrozil snižováním kritérií.

Profesorský sbor doznal po šesti letech změny. Někteří předváleční profesori odešli pro věk, jiní byli obětmi války, persekuce, odboje. Na historických oborech, i když ne přímo v historickém semináři, citelně chyběl Vladimír Groh, profesor starověkých dějin od r. 1926 do r. 1941, kdy byl popraven. Jeho obor suploval Ferdinand Stiebitz, vynikající kulturní osobnost, nikoliv však historik oboremi: Válku přežili ze zakladatelské vrstvy historického studia dva. Rudolf Urbánek, profesor československých dějin v l. 1920–1950, a profesor všeobecných dějin Julius Glüchlich. Ten se však fakultou jen mohl a v r. 1946 odešel. Právě tak krátký byl pobyt profesora všeobecných dějin Josefa Borovický, který formálně přešel z Komenského univerzity a přestál v Brně působit r. 1947. Nejsťarší profesor Bohumil Navrátil, profesor všeobecných dějin, zemřel u. i. v r. 1936. Jeho oboru se ujal František Hrubý, docent od r. 1926, profesor všeobecných dějin středověkých západních, který se rovněž nedožil osvobození.

Základní rozložení tří původních profesorů obsahovalo tedy profesu československých dějin a dvě profesury všeobecných dějin; i když jejich dva držitelé svým vědeckým dílem tkvěli v 16. století, byly Navrátilovým učebním obdobím dějiny středověké, jak to potom bylo výslovně řečeno v případě F. Hrubého. K tému třem stolicím přibyl v roce 1925 profesor pomocných věd historických Václav Hrubý a zmíněný V. Groh pro dějiny starověku. V třicátých letech nastoupil za B. Navrátila F. Hrubý, profesor od r. 1931. V téměř desetiletí se ujal oboru slovenské dějiny Josef Macúrek, docent od r. 1930, profesor v r. 1935. S ním se podobně jako v Praze uplatnilo členění oborů ne

podle chronologie, podle období na dějiny středověké, novověké apod., ale podle teritoria na západní a východní. V roce 1937 se stal profesorem po V. Hrubém Jindřich Šebánek, docent od r. 1934. Po Glücklichové a Borovickové odchodu a při neexistenci náhrady za obor F. Hrubého bylo nutno se postarat o výkon obecných dějin. Profesorem všeobecných dějin středověku se stal Rudolf Holinka, který přišel do Brna oklikou přes Prahu z Bratislavy.

Zdánlivě byly tak stavy vyrovnány, ale disproporce byla nepřehlédnutelná. Tam, kde před válkou byli dva profesoři pro všeobecné dějiny, prosadilo se plně hledisko teritoriální. Medievista R. Holinka se fakticky stal historikem západoevropského středověku a protějším J. Macůrka, specializovaného na slovanské, resp. východoevropské dějiny. Až do habilitace Jaroslava Dřímala r. 1945 však nebyl od počátku fakulty v Brně žádný jiný graduovaný učitel pro československé dějiny, jejichž obor stále zastával R. Urbánek. Proti tomu byl habilitován pro východní oblast Josef Kabrda, docent od r. 1947.

Protože jak R. Urbánek, tak R. Holinka byli trvalým bydlístím svázáni s Prahou a do Brna jen zajižděli, ustupovali jejich obory – a jejich osoby rovněž – ve fakultním životě a ve výcviku na jeho uvažování – dvěma dominujícím profesorům, J. Šebánkovi a J. Macůrkovi. Těžší – výchovy a bádání se tak posouvalo k těmto dvěma výjímým profesorům. Přes své působení a dílo však nebyli představiteli oborů, které byly v našem dějepisectví tradičně považovány za centrální – československých dějin a dějin obecných. Zakrátko mělo být zúžení ještě větší, protože s předčasným úmrtím R. Holinky zmizela medievistika jako nosný obor. Na tom nic neměnily Šebánkovy brilantní exkursy do středověku, protože se jeho zájmem koncentroval na práci editorskou. A ani horizonty, do nichž zasazoval svoje výklady Macůrek, se neztahovaly k Evropě celé. Ochuzení bylo tím citehřejší, že na fakultu přicházeli posluchači, jejichž vědomosti byly po letech okupace někdy povážlivě a že fakulta měla vysílat do praxe učitele znalé své věci. Nadto nezaručovaly velké počty studentů na přednáškách a především v seminářích dostatečnou kvalitu výuky. Válka tedy nezůstala bez následků.

Profesoru československých dějin bylo při obnovení fakulty 68 roku. I kdyby nebylo svazankou R. Urbánka s Prahou a jeho urputěho sousředení na vlastní vědeckou publikační práci, nežli v Brně a to rozhodovalo, že nebyl v pravděelném styku s posluchači. Především však byl ve věku, kdy jsou si léty žák a učitel příliš vzdáleni. K tomu, aby se učitel setkal s užitekem s vlastními žáky, je vyměřen jen krátký čas, kdy je učitel ještě ochoten dávat a kdy se setká s někým, kdo jeho slova vnímá. U Urbánka tomu tak už dávno nebylo a žáka v pravém smyslu neměl. Kdo měl však k němu přístup, našel v něm jedinečnou spojnici s věkem historiků, v němž ještě nevládly hluboké koncepce,

ale platila přísná pravidla řemesla a bohatsví vědění. Za třicet let jeho působení se k němu zčásti hlasil jedině J. Dřímál, a to v době, kdy jeho vlastní promotor, B. Navrátil, již nebyl naživu. Dřímál také převzal vedle přednášek i vedení proseminářů a vedl je vbořným způsobem, který byl přiměřený naší úrovni a užitečný pro další práci. I když se často dovoláváme příkladu J. Golla a jeho vedení seminářů, přece jenom se zdá, že stejně důležitá je výchova proseminární. Tu jen dovyšuje specializovaný seminář vedený profesory na vyšší a náročnější úrovni. Není třeba zakřivoval, že špatně vedeným proseminářem je možno zkazit takřka všechno. Z učitelů osobně poznanych nebyl opravdovým pedagogem nejen Urbánek, ale ani R. Holinka. Tento jemný člověk, erudovaný znalec středověkých pramenů a citlivý interpret, byl i vynikajícím autorem syntetických prací. Podle mého mínění převyšovaly svou hloubkou mnoho z toho, co napsal jeho známější vrstevník Z. Kalista. Holinkovy přednášky, podobně jako Urbánkovy, vynikaly obsažností, nepřítahovaly však. Zdá se, že ani jeden z nich neviděl v nich podstatu své práce. Nebyli profesory, kteří působí sugestivně z katedry a podněcují v osobním styku své vybrané žáky. Patrně je to ani příliš nezapokojovalo. Profesura jako výuka byla jejich povoláním, ale smysl své práce viděli jinde.

Je vůbec otázka, zda takový přístup není ten pravý. Dnes již běžný postup učitele, který v seminářích vede krok za krokem žáky, koriguje v zárodku jejich omyly, poskytuje informace, je nezbytný poudu, pokud chceme vychovat kvalitní badatele, schopné pracovat na určité úrovni. Tato metoda však nedá vyniknout přirozeným talentům, které si dovedou po prvním impulzu zvenčí najít vlastní cestu, aniž se jim dostává instrukcí, co kdy mají dělat. Profesor je v tomto případě zdrojem inspirace, příkladem, neposkytuje však návod k použití. Profesorem tohoto typu byl v přednáškách i seminářích J. Macůrek. Rozhazoval kolem sebe podněty a nezabýval se uvažováním o tom, zda je v silách těch, kdo se jich ujímali, aby je také zúžitkovali. Asi právem se domníval, že jen taková redundance slibuje, že se něco z jeho setby ujme. Opáčně působil J. Šebánek, mimochodem jeden z mála představitelů toho typu univerzitního učitele, jimiž měla být podle našich představ zadáná univerzita, k nimž je třeba mít respekt a odstup, protože jsou právě profesory. Podle tradice byla taková ztělesněná vážnost a korektnost vlastní kdysi B. Navrátilovi; podle naší vlastní zkušenosti pak Františku Novotnému. Protiklad pojmu aristokratickosti a rustičkálnosti vysítňuje podstatu rozdílu jen velmi nepřesně. Přísná řehole, které se učili naši kolegové v seminářích z pomocných věd historických a později v archivním studiu, z nich tvořila skupinu, která nás převyšovala svými odbornými vědomostmi a dovednostmi. Důkazem, že tato metodičnost nevyšušovala ducha, je okolnost, že schopní z této skupiny překračovali hranice učení mistra – aniž pozbyli zname-

ní svého zrodu. V tomto okruhu se také udržela aspoň minimální kontinuita mediivistického školení a bádání.

Jednostrannost jiného druhu vycházela z okruhu, kterému dominovala patetická osobnost J. Macůrka. Z amorfní masy se tak vydělovaly podmnožiny macůrkovců a šebánkovců. Podle mých zkušeností Macůrek neucíl příliš akribii a soustavné metodičnosti. Myslí a přednášel ve velkých obrysech, spíš naznačoval, než dokazoval. Zkoušky u něho bývaly rozhodně snadnější než u R. Holínky nebo dokonce J. Šebánka. Mohl obstát lépe i ten, kdo nešel do hloubky, avšak kdo projevil opravdový zájem, měl zajištěnou Macůrkovu velkorysou podporu. U posluchačů a čtenářů, kteří nehořeli pro slovanickou vzájemnost a nesdíleli názor, že Rusko a evropský východ je Evropa jako každá jiná, mohla tenkrát snadno vzniknout domněnka, že se tu vede předovyer ve prospěch povážlivé tendence. Že Macůrek byl něčeho takového dalek, je zřejmé už z toho, právě on, kdo tak vášnivě vystupoval ve prospěch poznání Ruska, SSSR a evropského východu a tolik pro to sám vykonal, stal se později terčem kritiky politicky motivované a pro něho závažné. Zůstává však faktem, že za změněných poměrů po roce 1948 se stala historická slavistika, přesněji řečeno sovětologie, tak zbytnějším oborem, že se dodnes udržuje lkece dvojích obecných dějin – dějin evropského východu a na druhé straně ostatního světa včetně nás. Ani tento vývoj nebylo možno předvídat. V osobě noblesního J. Kabrdy se ukazovalo, že sousředitelní badatelského zájmu na východ a jihovýchod Evropy bude sice specializací brněnské univerzitní historie, nikoliv však její dominantou.

Jestliže tedy slyšíme často konstatování o výjimečnosti toho, co je ta či ona historická škola, můžeme dodat, že jak Šebánek, tak Macůrek takové výmy vytvořili. Jeden svou systematickou a velkoryse na desetiletí projektovanou prací kolem českého listináře, druhý svým návrhým odkrýváním nových oblastí historična a metod k jejich řešení; jeden autoritativním vedením k závaznému cíli, druhý toleraností k těm, kdo chtěli jít záhy vlastní cestou.

Co chybělo v seznamu přednášek a čím se posluchač nesekal byly dějiny novověku. Přechodná přítomnost J. Borovíky sice slibovala, že dojde na obor nazývaný soudobými dějinami, ale neuskutečnilo se nic. R. Holínka byl vyhraněný soudobými dějinami, ale neuskutečnil hranici 16. století jen z nezbýti. Chyběla náhrada na stolici kdysi Navrátilové. Jeho nástupce, F. Hrubého, poznal jako učitele jen F. Matějka, pro nějž byl především historikem venkova a zemědělství. Jeho dílo však bylo mnohostranné. Začínal jako medievista, ale jeho vlastní badatelskou doménou byl raný novověk. Jeho zvládnutí pramenné zálkadny, střízlivost v úsudku a snaha posílnout souvislosti mezi rozdílnými vrstvami historických faktů slibovaly, že bude překonán metodický konzervatismus udržovaný v nejčistší podobě Urbánkem. Za tyto hra-

nice směřoval i R. Holínka. Srovnání jeho prací o středověkých ideových dějinách s tím, co o náboženském vývoji psal Hrubý, přesvědčuje, že Holínka byl schopen jít do výzkumu oblastí, kam má racionalita přístup jen v doprovodu schopnosti porozumět a věčit se – k čemuž Hrubý nethl. Mezery ve výuce novověkých dějin se nepodařilo vyplnit ještě dlouhé desetiletí. Když mezidobí 1945 – 1947 končilo, bylo zřejmé, že v krátké době odejde z fakulty R. Urbánek. Náhlá smrt vyřešila r. 1953 i problém s Holínkovým působením, o jeho smýšlení a nebojovné nekonformitě nebylo pochyb. Z profesorů působili nadále v nových podmínkách výrazněji jen J. Macůrek a J. Šebánek. Ti dokončili své působení v situaci a poměrech, jejichž tížnost bylo těžko snažet i jim.

A ještě i tenkrát byli konfrontováni se studenty, kteří poznali za války ještě jiná prostředí než závětrí střední školy. Přicházeli na vysoké školy se zážitky a zkušenostmi, jež je činily kritickými při posuzování lidí, jež poslouchali. Někteří projevovali vědomost, že se jim otevírá cesta k poznání, jiní cítili v neustálených poměrech příležitost, jak se usadit, byť i jen na nejnižších stupních univerzitní hierarchie. Všichni posuzovali nejen odbornou způsobilost svých mistrů, ale také jejich lidské, charakterové vlastnosti. Před jejich očima se však ideální obraz profesorského sboru, ztělesněný v univerzitních grémích 19. století, rozpíval. Když byl v tehdejších Lidových novinách uveřejněn sloupek o světové vědecké kapacitě – mluven byl snad B. Hrozny – která si chodí s konvíčkou pro mléko – byla to předzvěst nastávající nivalizace nejen lidí, ale i hodnot. Pomyslný ideální typ profesora se diferencoval. Někteří zachovávali odstup, aby aspoň navenek udržovali slábnoucí vědomí o nezbytnosti hierarchie jako pořádkého principu lidí i věcí. Drazdili dím a zároveň imponovali. Jiní naznačovali budoucí sesun k postojí, pro nějž nebyl ještě užíván název populismu a který vedl nakonec k trivialitě. Definitivní rozchod s tradicí univerzitny nastal zanedlouho po roce 1948. Tenkrát se zhroutili i krásný mýtus o univerzitě, která je nejen shromaždištěm intelektů, ale také osobností neschopných se smířit s nastupujícím bezpřávím. O to vzácnější byl příklad těch, kdo takovou vlastnost měli.